

SIMMENTAL ZOTIGA MANSUB BIRINCHI MARTA TUQQAN SIGIRLAR YELINING MORFOFUNKSIONAL XUSUSIYATLARI

Asraev Usman Nasirovich,

Toshkent davlat agrar universiteti Umumiy zootexniya va veterinariya kafedrası dotsenti
ORCID: 0009-0002-4118-702X

Annotatsiya. Sog'in sigirlar yelinining eksteryer tuzilishi sut mahsuldorligining yuqori bo'lishini ta'minlaydi. Tanalarning morfologik va funksional xususiyatlarini o'rganish mahsuldorligini oshirish maqsadida amalga oshiriladigan ishlarini yanada samaraliroq tashkil etish imkonini beradi. Tanalarni erta yoshdan to'la qiymatli oziqlantirishni 20-30 % oshirish, pnevmomassaj uskunasidan foydalanish, ularning yelinining rivojlanishi va sut mahsuldorligining oshishiga erishiladi.

Kalit so'zlar: tana, sigir, zot, eksteryer, jinsiy yetilish, sut, yog'dorlik, oqsil, senaj, silos, ratsion.

Аннотация. Выведение высокопродуктивных коров на доильный режим способствует повышению их удойности. Изучение морфологических и функциональных особенностей животных позволяет более эффективно организовать работу по повышению продуктивности. Для повышения молочной продуктивности было достигнуто улучшение развития вымени и удоев с использованием полноценного кормления с раннего возраста на 20-30% и применением пневмомассажного оборудования.

Ключевые слова: тело, корова, порода, экстерьер, половое созревание, молоко, жирность, белок, сенаж, силос, рацион.

Abstract. The structure of the udder in cows with high milk productivity contributes to increased milk yield. Studying the morphological and functional features of the animals allows for more efficient organization of work aimed at increasing productivity. To increase milk productivity, improvements in udder development and milk yield were achieved through proper feeding from an early age by 20-30% and the use of pneumatic massage equipment.

Keywords: body, cow, breed, exterior, sexual maturity, milk, fatness, protein, silage, silage, ration

Kirish. Bu tezisdagi bugungi kunda dunyo aholisining kundalik ehtiyojiga aylangan chorvachilik mahsulotlari – go'sht, go'sht mahsulotlari, sut va sut mahsulotlariga bo'lgan talabi kundan-kunga oshib bormoqda. Shu jihatdan ham ushbu soha rivojlangan Shveytsariya, AQSH, Germaniya, va Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida qoramollarning mahsulot ishlab chiqarish hajmini ko'paytirish, mahsuldorlikni oshirish, mollarning pushtdorlik xususiyatlarini yaxshilash, olingan buzoqlarni talab darajasida oziqlantirish, asrash, chorvachilik sohasining qoramolchilik tarmog'ini yanada kengaytirish, sermahsul zotlarning bosh sonini ko'paytirish, maqsadga muvofiq o'stirish, zotdor qoramollarni issiq iqlim sharoiti ga moslashtirish hamda parvarishlash ishlarining innovatsion texnologiyasi yo'nalishlari dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Sog'in sigirlarning yelini asosiy eksteryer belgisi bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun uning morfofunktsional xususiyatlarini o'rganish hayvonlar mahsuldorligini oshirish maqsadida amalga oshiriladigan seleksiya ishlarini yanada samaraliroq tashkil etish imkonini beradi. Bo'g'ozlikning ikkinchi yarmida, to'laqiymatli oziqlantirilgan holda pnevmomassaj uskunasidan foydalanib, tug'ishga tayyorlash keyinchalik ularning yelinini rivojlanishi va sut mahsuldorligining oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bizning tadqiqotlarimizda laktatsiya davomidagi eng ko'p sog'im miqdori tajriba guruh hayvonlarida (3.8.1-jadval) nazorat sog'im kunida kosasimon yelinli sigirlarda 14.2 kg, nazorat guruhi qoramollarida 12.6 kg ($R>0.95$) ni tashkil etib, sut berish tezligi tajriba guruhida 11.2% yuqori ko'rsatkichlarni qayd etdi, ular o'rtasidagi farq statistik barqarorlikka ega emas. Qoramollarni to'la qiymatli oziqlantirish ishlari ularni faol motsion (yayratish) bilan uygunlikda olib borilishi lozim.

Bizning ilmiy ishimizda tajribadagi sigirlarni yelin shaklini sut mahsuldorligiga ham bog'liqligini o'rgandik va ushbu ma'lumotlar 3.8.1.jadvalda keltirilgan. Tajriba guruhimizdagi kosasimon elinli sigirlardan 305 kunlik laktatsiya sog'in davri mobaynida 4344 kg sut sog'ib olindi, bu ko'rsatkich nazorat guruhi sigirlarda 3850 kg ni tashkil etdi. Tajriba guruhi kosasimon sigirlar sut miqdori nazorat guruhiga nisbatan 764 kg yuqori sut sog'ib olindi, yoki 17,5% ga yuqori bo'ldi. 3.8.1. jadval ma'lumotlaridan ko'rinish mumkin. Tajriba guruhimizdagi simmental zotiga mansub sigirlarimizni jadal texnologiya asosida parvarishlash, pnevmomassajni, faol motsion (yayratish) ishlarini olib borish, morfofunktsional, sigirlarning yelin o'lchamlari o'zgarishi hisobiga tajriba guruhimiz sigirlarida nazorat guruhimizga nisbatan sut mahsuldorligi yelin o'lchamlarining barcha ko'rsatkichlari bo'yicha yuqori bo'ldi.

Pnevmomassajni qo'llash natijasida yelin bezlari jadal rivojlanib boradi. 6 oylikdan 8 oylik bo'g'ozlik davriga qadar tajriba guruh qoramollarining yelin aylanasi 1-tajriba guruhi kosasimon yelin tuzilishdagi sigirlarimizda elinining aylanasi o'lchami 118,2 sm, nazorat guruhida bu ko'rsatkich 107.7 sm tashkil etib, nazorat guruhiga nisbatan 11-sm yelinining aylanasi o'lchami bo'yicha yoki 9,2%, yuqori bo'ldi. 1-tajriba guruhi kosasimon yelin tuzilishdagi sigirlarimizda yelinining uzunligi bo'yicha 36,6 sm, nazorat guruhida bu ko'rsatkich 30,2 sm tashkil etib, nazorat guruhiga nisbatan 6.4-sm elinining uzunligi o'lchami bo'yicha, yoki 17,4% yuqori bo'ldi.

Shunday qilib, tadqiqotlar natijasida olingan ma'lumotlarga asoslanib xulosa qilish mumkinki, bo'g'ozlikning ikkinchi yarmidan pnevmomassajdan foydalanish yelinining chetki o'lchamlari bo'yicha o'sishiga va morfofunktsional belgilarining rivojiga hamda keyinchalik funksional xususiyatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tajribadagi sigirlar yelin o‘lchamlarining sut mahsuldorligi bilan bog‘liqligi, sm ($X \pm S_x$)

Guruhlar	Bosh soni	305 kunlik sog'im davri mobaynida sut miqdori, kg	305 kunda o'rtacha kunlik sut miqdori, kg	Yelin va so'rg'ichlar o'lchamlari					
				Yelin eni	Yelin uzunligi	Yelin aylanasi	Yelin chuqurligi	So'rg'ichlar uzunligi	So'rg'ichlar diametri
Kosasimon									
I-tajriba	12	4344±133,6	14,24±0,49	27,2±0,49	36,6±0,76	118,2±1,47	27,8±0,55	7,31±0,21	2,31±0,71
II-nazorat	11	3850±121,7	12,66±0,37	24,8±0,57	30,2±0,84	107,7±1,52	25,7±0,61	6,92±0,19	2,21±0,84
Dumaloq									
I-tajriba	3	4092±141,2	13,42±0,31	25,1±0,54	28,2±0,81	108,4±1,54	25,2±0,62	7,12±0,23	2,23±0,65
II-nazorat	4	3590,4±131,2	11,77±0,29	23,2±0,41	25,1±0,71	105,1±1,48	24,1±0,63	6,71±0,15	2,14±0,75
O'rtacha									
I-tajriba	15	4218±137,3	13,83±0,47	26,8±0,51	34,9±0,79	116,2±1,51	27,3±0,59	7,27±0,22	2,29±0,68
II-nazorat	15	3720,28±126,7	12,20±0,34	24,4±0,48	29,7±0,81	106,8±1,50	25,2±0,61	6,86±0,17	2,19±0,81

Qoramollarni laktatsiyaga tayyorlash jarayonida yelinni pnevmomassajdan foydalanib uqalash davomida birinchi marta tug‘ayotgan sigirlar yelinining morfofunktsional xususiyatlari tatbiq etildi. Laktatsiyaning 2-3 oylarida o‘tkazilgan tadqiqotlarimiz natijasida aniqlandiki, maqsadga muvofiq kosasimon shakldagi yelining ega sigirlarning eng ko‘p soni tajriba guruhida 12 bosh (80,0 %), nazorat guruhida 11 bosh (73,3 %), dumaloq shakldagi yelinli sigirlar esa mos ravishda 20 % va 26,7 % ni tashkil etdi.

3.8.1-jadval ma‘lumotlari tahlilidan shuni ko‘rish mumkinki, yelinning nisbiy kattaligi bo‘yicha kosasimon yelinli sigirlar bir oz ustunlikka ega bo‘ldi. Yelinining asosiy o‘lchamlari bo‘yicha tajriba guruhi sigirlari nazorat guruhidan ustunlik qilgan. Shuni ta‘kidlab o‘tish kerakki, olingan ma‘lumotlar qoramollarni laktatsiyaga tayyorlashning roli katta ekanligini tasdiqlaydi. Hayvonlar yelinini faqatgina morfologik belgilariga ko‘ra baholash ularni mashina yordamida sog‘ishga yaroqliligi haqida to‘liq ma‘lumot bermaydi. Shu sababli yelinning morfologik belgilariga ko‘ra baholash bilan bir vaqtda uning funksional xususiyatlarini ham baholash lozim.

Bizning tajribalarimizda yelinni uqalash ishlari sog‘in bo‘limida, sigirlarning sutini ko‘paytirish tadbirlari o‘tkaziladigan joyda, kuniga 3 marta tasdiqlangan kun tartibi asosida: ertalab, tushda va kechqurun asosiy podadagi sigirlarni sog‘ish paytida har birini 5-6 daqiqa davomida uqalash orqali amalga oshirildi. Uqalash qoramollarning tug‘ishiga 15-20 kun qolganda to‘xtatildi.

Simmental zotiga mansub birinchi marta tuqqan sigirlar bolasi bilan birga yaylovda

Birinchi 5 kun davomida uqalovchi-operatorlar sog‘im vaqtida, qoramollar yelinining teri qatlamlarini qo‘lda, 5-6 daqiqa davomida, quruq usulda uqaladilar. Keyingi kunlarda quruq uqalash 40-50 haroratdagi iliq suv bilan ho‘llangan doka bilan 35-40 soniya davomida yumshatish bilan almashtirildi. Qoramollar qo‘lga anchagina o‘rganib qolishgandan keyingi o‘n birinchi kunlardan boshlab iliq latta bilan artish va pnevmomassaj apparati bilan uqalashga o‘tili.

Simmental zotiga mansub birinchi marta tuqqan sigirlar yelinining eksteryer kurinishi.

Bizning tajribalarimizda yelinni uqalash ishlari sog‘in bo‘limida, sigirlarning sutini ko‘paytirish tadbirlari o‘tkaziladigan joyda, kuniga 3 marta tasdiqlangan kun tartibi asosida: ertalab, tushda va kechqurun, asosiy podadagi sigirlarni sog‘ish paytida har birini 5-6 daqiqa davomida uqalash orqali amalga oshirildi. Uqalash qoramollarning tug‘ishiga 15-20 kun qolganda to‘xtatildi. Birinchi 5 kun davomida uqalovchi-operatorlar sog‘im vaqtida, qoramollarni yelinining teri qatlamlarini qo‘lda, 5-6 daqiqa davomida, quruq usulda uqaladilar. Keyingi kunlarda quruq uqalash 40-50 haroratdagi iliq suv bilan ho‘llangan doka bilan 35-40 soniya davomida yumshatish bilan almashtirildi. Qoramollar qo‘lga anchagina o‘rganib qolishgandan keyingi o‘n birinchi kunlardan boshlab iliq latta bilan artish va pnevmomassaj apparati bilan uqalashga o‘tili. Pnevnomassajning yaxshilovchi ta‘siri bilan bir vaqtda qoramollarda sigirxona sharoitiga ko‘nikish

ijobiy refleks hosil qildi. Hayvonlar asta-sekin sut sog‘uvchi va uqalovchilarga hamda sog‘ish apparatining shovqiniga ko‘nikib bordi. Qoramollarning yelinini uqalash samaradorligi birinchi tug‘ayotgan –sigirlarni sutini ko‘paytirish tadbirlarini to‘g‘ri tashkil etishga bog‘liq. Chunki, tug‘ishdan keyin ham sut bezlari va yelinining laktogen funksiyasining shakllanishi jadal davom etadi. Bizning tajribalarimizdagi sigirlar tuqqandan keyin 10-12 kun davomida tug‘ruq bo‘limida saqlandi. 11-13 kunlarda esa ularni nazorat molxonaga ko‘chirilib, sutini ko‘paytirish tadbirlari boshlandi. Sigirlar kuniga uch marta mobil sog‘ish uskunasi bilan sog‘ildi. Birinchi laktatsiya jarayonida birinchi marta tuqqan sigirlarning sutini ko‘paytirish tadbiri natijasini o‘rganish maqsadida tuqqan vaqtdan boshlab bo‘naklangan (avanslashtirilgan) ratsion asosida oziqlantirib borildi. Bunda ozuqa ratsioniga qo‘shimcha ravishda 2,5 kg ozuqa birligi, asosan kuchli ozuqalar hisobiga qo‘shimcha ozuqa berib borildi. Qo‘shimcha ozuqa qo‘shish har o‘n kunlik nazorat sog‘imlari natijasiga ko‘ra tayinlanib, to sigirlar sutiga qo‘shimcha ozuqaga javoban qo‘shimcha sut qo‘shilib borishi to‘xtatunga qadar davom ettirildi.

XULOSA

1. Bizning ilmiy ishimizda tajribadagi sigirlarni yelin shaklining sut mahsuldorligiga ham bog‘liqligini o‘rgandik va ushbu ma‘lumotlar 3.8.1. jadvalda keltirilgan. Tajriba guruhimizdagi kosasimon yelinli sigirlar 305 kunlik laktatsiya sog‘in davri mobaynida 4344 kg sut sogib olindi, bu ko‘rsatkich nazorat guruhi sigirlarida 3850 kg ni tashkil etdi. Tajriba guruhi kosasimon yelinli sigirlar sut miqdori nazorat guruhiga nisbatan 764 kg yuqori sut sogib olindi yoki 17,5% ga yuqori bo‘ldi.

2. Pnevnomassajni qo‘llash natijasida yelin bezlari jadal rivojlanib boradi. 6 oylikdan 8 oylik bo‘g‘ozlik davriga qadar tajriba guruhi qoramollarining yelin aylanasi 1-tajriba guruhi kosasimon yelin tuzilishdagi sigirlarimizda yelinining aylanasi o‘lchami 118,2 sm, nazorat guruhida bu ko‘rsatkich 107,7 sm tashkil etib, nazorat guruhiga nisbatan 11-sm yelinining aylana o‘lchami bo‘yicha yoki 9,2%, yuqori bo‘ldi. 1-tajriba guruhi kosasimon yelin tuzilishdagi sigirlarimizda yelinining uzunligi bo‘yicha 36,6 sm, nazorat guruhida bu ko‘rsatkich 30,2 sm tashkil etib, nazorat guruhiga nisbatan 6,4-sm., yelinining uzunligi o‘lchami bo‘yicha yoki 17,4% yuqori bo‘ldi.

ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha “Harakatlar strategiyasiga to‘g‘risida”gi PF-4947 farmoni. Toshkent. 2017.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Shaxsiy yordamchi, dehqon va fermer xo‘jaliklarida chorva mollarini ko‘paytirishni rag‘batlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-308-sonli qarori. Toshkent. 2006 yil.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Chorvachilikni iqtisodiy islohatlarini chuqurlashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-2841 sonli qarori. Toshkent. 2017 yil.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha “Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947 qarori. Toshkent. 2017.
5. Akmalxonov Sh.A., Ashirov M.E. Qoramolchilikda naslchilik ishining vazifalari. // Zooveterinariya. -Toshkent, 2009. -№ 10. -B. 35-37.
6. Ashirov M.E., Soatov O., Ashirov B., Nasirdinov Yo. Turli genotipdagi shvis zotli sigirlarning sut mahsuldorligi. “Respublikada chorvachilikni rivojlantirish va sohada ozuqa bazasini mustahkamlashning ustuvor vazifalari” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konfransiya. -Toshkent. 2011. –B. 6-8.
7. Аширов М.Э., Ибодуллаева А. Раздой- залог повышения продуктивности коров. // Зоотехния. -Москва, 2013. -№8. -С. 26.
8. Борисова, П.П. Молочная продуктивность коров симменталской породы австрийской селекции в условиях Якутии / П.П. Борисова, Н.А. Николаева // Зоотехния. – 2014. - №1. – С. 24- 25. 9. Востроилов Л.В., Негреева А.Н., Скоркина.